

Απόστολος Λ. Πιερρής

**Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΗΣ ΔΩΡΙΚΗΣ
ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ**

XIII

Περί Δωρίδος, Β'

...Ἐρινεὸν ἠνεμόεντα

Το Πνεύμα των Ορέων

Οικήσεις και Μετοικήσεις, Μονές και Πρόοδοι

*πολλάκι δ' ἐν κορυφαῖς ὀρέων, ὄκα
σιοῖσι Γάδηι πολύφανος ἑορτά,
χρῦσιον ἄγγος ἔχουσα μέγαν σκύφον,
οἷά τε ποιμένες ἄνδρες ἔχουσιν,
χερσὶ λεόντιον ἐν γάλα σειῖσα
τυρὸν ἐτύρησας μέγαν ἄτρυφον
ἀργιφόεντα*

Αλκμάν Fr. 125 Calame

[ἀργιφόεντα Edmonds από τα πάσχοντα χειρογραφικά
ἀργειφεοντα, ἀργιφόντα]

εὕδουσι δ' ὀρέων κορυφαί τε καὶ φάραγγες
 πρώνές τε καὶ χαράδραι
 ὕλα τ' ἔρπετά τ' ὅσσα τρέφει μέλαινα γαῖα
 σῆρές τ' ὀρεσκῶιοι καὶ γένος μελισσᾶν
 καὶ κνώδαλ' ἐν βένθεσσι πορφυρέας ἄλός·
 εὕδουσι δ' οἰωνῶν φῦλα τανυπερύγων

Αλκμάν Fr. 159 Calame

Η ουσία της συννέυρωσης στην ορεινή δίνη της Δωρίδας φανερώνεται σε υψηλή ποίηση κατά το συστατικό βίωμα του κάλλους, στην αρχή του Δωρικού Λυρισμού.

Έτσι γράφεται η ιστορία.

Έτσι η αιωνιότητα γεννά τον χρόνο, η ιδέα του Είναι φανερώνεται ως Μορφή στο γίγνεσθαι και το Απόλυτο αποκαλύπτεται με αστραπές φωτοχυσίας εν κάλλει φαινομένω.

***

Η αρχέγονη κατοίκηση των Δωριέων ήταν στην Πίνδο, προκύπτουσα προς την ανατολική πλευρά και εφορώσα το πεδίο Καρδίτσας - Τρικάλων, την Ιστιαιώτιδα μετονομασθείσα μετέπειτα. Κατά την αρχηγετική παράδοση ο Δῶρος του Έλληνος κατέλαβε την περιοχή ως δική του.

Δώριον· .....μέμνηται τῆς Δωρίδος τῆς Θετταλικῆς Χάραξ ἐν ζ' τῆδε γράφων περὶ Θεσσαλοῦ τοῦ Αἰάτου, νικήσαντος τοὺς ἐν Ἄρνηι Βοιωτοὺς· "ὁ δὲ Θεσσαλὸς οὐδὲ τὴν τετάρτην μοῖραν τῆς ἐπωνυμίας μετέβαλεν, ἀλλ' Ἰστιαῖωτιν αὐτὴν ὡς πρὶν καλεῖσθαι εἶασε. κεῖται δὲ πρὸς ἀνατολῶν τῆς Πίνδου. Δῶρος δὲ αὐτὴν ὁ Ἕλληνας εἰλήχει τὰ πρῶτα, καὶ Δωρίς ἀπ' ἐκείνου ἐκαλεῖτο πρότερον· ὕστερον δὲ Ἰστιαῖωτις μετωνομάσθη.

Χάραξ Περγαμηνός, FrGrHist 103F6 Jacoby [ἀνατολῶν διορθῶνω ἀπὸ το χειρογραφικὸ προφανές λάθος «δυσμῶν». Δεν εἶναι σφάλμα του ἴδιου του Χάρακος ὅπως ο Meineke και ο Jacoby αναιτιολόγητα θεωροῦν, ἀλλὰ αντιγραφέα].

Ο Θεσσαλὸς του Αἰάτου εἶναι ο μυθολογικὸς ἀρχηγέτης των Θεσσαλῶν. Οἱ Θεσσαλοὶ ἦρθαν ἀπὸ τὴ Θεσπρωτία τῆς Ἠπείρου στὴν παλαιὰ Αἰολίδα, μετονομασθεῖσα σε Θεσσαλία ἀπὸ τὴν υπερίσχυσή τους ἐκεῖ:

...ἐπεὶ Θεσσαλοὶ ἦλθον ἐκ Θεσπρωτῶν οἰκήσοντες γῆν τὴν Αἰολίδα, τὴν περ νῦν ἐκτέαται.

Ηρόδοτος VII, 176, 4

(Τότε οἱ Φωκεῖς ἐφθάναν μέχρι τῆς Θερμοπύλης, ὅπως ἀναφέρει ο Ηρόδοτος στο χωρίο 176, 3-5).

[Θεσσαλοὶ, Βοιωτοὶ, Δωριεῖς εἶναι ἀρχικά ορεισίβιες φυλές προερχόμενες ἀπὸ τὴν Πίνδο, ἀπὸ τῆς ἐκατέρωθεν ἀνατολικά και δυτικά πλαγιές τῆς. Ἴσως ἔτσι και τὸ "ἀνατολῶν" στο χωρίο του Στέφανου Βυζάντιου που παραθέτει τὴν γνώμη του Χάρακος].

Ἡ μετακίνηση ἐγένετο λίγες δεκαετίες μετὰ τὴν πτῶση τῆς Τροίας. Τὴ γενικὴ εἰκόνα τῆς ἀναταραχῆς που ἀκολούθησε τὸν Τρωικὸ Πόλεμο δίνει ἐξοχα ο Θουκυδίδης.

ἐπεὶ και μετὰ τὰ Τρωικὰ ἡ Ἑλλὰς ἔτι μετανίστατό τε και κατωκίζετο, ὥστε μὴ ἡσυχάσασαν ἀύξηθῆναι. ἡ τε γὰρ ἀναχώρησις τῶν Ἑλλήνων ἐξ Ἰλίου χρονία γενομένη πολλὰ ἐνεόχμωσε, και στάσεις ἐν ταῖς πόλεσιν ὡς

ἐπὶ τὸ πολὺ ἐγίγνοντο, ἀφ' ὧν ἐκπίπτοντες τὰς πόλεις ἔκτιζον. Βοιωτοὶ τε γὰρ οἱ νῦν ἐξηκοστῶ ἔτει μετὰ Ἰλίου ἄλωσιν ἐξ Ἄρνης ἀναστάντες ὑπὸ Θεσσαλῶν τὴν νῦν μὲν Βοιωτίαν, πρότερον δὲ Καδμηίδα γῆν καλουμένην ᾤκησαν (ἦν δὲ αὐτῶν καὶ ἀποδασμὸς πρότερον ἐν τῇ γῇ ταύτῃ, ἀφ' ὧν καὶ ἐς Ἴλιον ἐστράτευσαν), Δωριῆς τε ὀγδοηκοστῶ ἔτει ξὺν Ἡρακλείδαις Πελοπόννησον ἔσχον. μόλις τε ἐν πολλῶ χρόνῳ ἠσυχάσασα ἡ Ἑλλὰς βεβαίως καὶ οὐκέτι ἀνισταμένη ἀποικίας ἐξέπεμψε, καὶ Ἴωνας μὲν Ἀθηναῖοι καὶ νησιωτῶν τοὺς πολλοὺς ᾤκισαν, Ἰταλίας δὲ καὶ Σικελίας τὸ πλεῖστον Πελοποννήσιοι τῆς τε ἄλλης Ἑλλάδος ἔστιν ἂ χωρία. πάντα δὲ ταῦτα ὕστερον τῶν Τρωικῶν ἐκτίσθη.

Θουκυδίδης, I, 12

Στο 6οο ἔτος μετὰ την ἄλωση του Ἰλίου, οἱ Θεσσαλοὶ νίκησαν τοὺς Βοιωτοὺς, σημαντικό δε μέρος εκ των ηττηθέντων ἀφησαν την δεύτερη, ἐνδιάμεση πατρίδα τοὺς περὶ την Ἄρνη της Ἰστιαιώτιδος και μετοίκησαν στη νυν Βοιωτία.

Cf. Πολύαινος, *Στρατηγήματα*, I, 12; VIII, 44; Πausanίας *Αττικιστής* Fr. 204 Schwabe = Θ12 Erbse [διαβάστε «Αἰάτω κατιόντι» (ὅπως διορθώσε ο O. Müller και ἀκολούθησε ο Jacoby) ἀντί του «Διοτίμω» (ἀπό τα Σχόλια εις Ευριπίδου Φοίνισσας 1407 sq.), γραφή την οποία δέχονται ο Valckenaer, Schwartz και Erbse. Τα χειρόγραφα του Ευστάθιου, ο οποίος παραθέτει το χωρίο ονοματίζοντας την πηγή του (τον λεξικογράφο Πausanία), ἔχουν το εσφαλμένο «Ἄράτω». Ο Πολύαινος ἀναφέρει ὅτι ο Θεσσαλός, υἱός του Αἰάτου, νίκησε με τέχνη «ἄνευ μάχης». Αυτό ἔγινε παροιμιώδες ως «Θετταλῶν στρατήγημα». Cf. Ζηνόβιος, *Παροιμίαι*, IV 29; ὅπου διορθωτέον δια το <Αἰάτω> τῶ Θετταλοῦ λόγιον ἐκπεσεῖν κλπ., ἀπό το χειρογραφικό «διὰ τὸ τῶ Θετταλῶ λόγιον ἐκπεσεῖν κ.λπ.».]

Μέρος των Δωριέων εἶχε μετακινηθεῖ στη Δωρίδα πιθανότατα κατά την εποχή που και ομάδες Βοιωτῶν εἶχαν μετοικήσει στη Βοιωτία (ο «ἀποδασμὸς» του Θουκυδίδη) ἀπὸ τη Δυτική Θεσσαλία ὅπου ζούσαν παρά

τους Δωριείς ως πεδινοί προς ορεινούς στην Ιστιαιώτιδα, οι μεν στην πεδιάδα οι δε στις ανατολικές πλαγιές και κορυφογραμμές της Πίνδου. Αυτά συνέβησαν προ του Τρωικού πολέμου, αφού Βοιωτοί εκ της μετέπειτα Βοιωτίας, προτέρας δε Καδμηΐδος και Μινυΐδος, έλαβαν μέρος στην εκστρατεία κατά του Ιλίου. Δεν αναφέρονται Δωριείς από τη Δωρίδα στον Ομηρικό κατάλογο, αλλά ο πληθυσμός θα ήταν λιγοστός και ο ορεσίβιος τρόπος τους δεν τους καθιστούσε υπολογίσιμη ή αξιόπιστη δύναμη.

Δώριον όμως μνημονεύεται στην επικράτεια της Πύλου:

*οἳ δὲ Πύλον τ' ἐνέμοντο καὶ Ἀρήνην ἐρατεινήν
καὶ Θρόον Ἀλφειοῖο πόρον, καὶ ἐύκτιτον Αἰπύ,
καὶ Κυπαρισσήεντα καὶ Ἀμφιγένειαν ἔναιον
καὶ Πτελεὸν καὶ Ἔλος καὶ Δώριον, ἔνθα τε Μοῦσαι
ἀντόμεναι Θάμυριν τὸν Θρήικα παῦσαν ἀοιδῆς,
Οἰχαλίηθεν ἰόντα παρ' Εὐρύτου Οἰχαλιῆος*

Ιλιάς, Β 591-6

«Αποδασμός» από τους πολυπλάνητες Δωριείς (όπως τους χαρακτηρίζει ο Ηρόδοτος) είχε φθάσει, πιθανότατα με τους Αιολείς ηγέτες της Πύλου, προ των Τρωικών στην ορεινή Μεσσηνιακή περιοχή προς τα όρια με την Αρκαδία, στις παρυφές της ηγεμονίας του Νέστορα. Ο Δικαίαρχος σχολιάζει ότι δεν ήταν τρία τα πολίσματα (Πτελεόν, Έλος, Δώριον), αλλά τέσσερα, για να φέρει τη Δωρική κατοίκηση στη Μεσσηνία σε αντιστοιχία προς τη Δωρική Τετράπολη (όπως και αυτή ανήγετο σε τετράπολη της Πίνδου). Θα ελάμβανε την αναφορά «ένθα τε Μοῦσαι / ἀντόμεναι Θάμυριν» ως υποδηλούσα τον τέταρτο οικισμό, που παραλείπει ο Όμηρος να μνημονεύσει με το όνομά του.

Στέφανος Βυζάντιος *s.v.* Δώριον: πόλις μία τῶν τριῶν ὧν Όμηρος μνημονεύει, "καὶ Πτελεὸν καὶ Ἔλος καὶ Δώριον" (Β 594). Δικαίαρχος δὲ

τέτταρας ταύτας εἶναί φησι, καὶ Πτελέας, οὐ Πτελεὸν τὴν μίαν καλεῖ, κατὰ τὸ πρῶτον τοῦ Βίου τῆς Ἑλλάδος βιβλίον.

Δικαίαρχος Fr. 61 Wehrli

Ο Ομηρικός Πτελεός της Μεσσηνίας, ή Πτελέαι κατά Δικαίαρχον, παραπέμπουν στο Πτελεόν όρος (το περικείμενον στον Αμβρακικό κόλπο παρά την Πίνδο, απορρώγα του συμπλέγματος του Βοίου, Στράβων Ζ, Fr. 6 – χωρίο παρατεθέν στην προηγούμενη μελέτη μου περί Δωρίδος). Επίσης στον «Πτελεόν λεχεποίην» από τη δεύτερη ομάδα της Ομηρικής Θεσσαλίας (*Ιλιάς Β 695 sqq.*), στην παραλία του Παγασητικού κόλπου. Οι συσχετισμοί αυτοί (ιδίως ο πρώτος) έχουν σημασία στην ταύτιση Δωρικών οικισμών διότι το λήμμα των «Ἐθνικῶν» του Στεφάνου Βυζαντίου που περιλαμβάνει το χωρίο του Δικαίαρχου για το Μεσσηνιακό Δώριον, συνεχίζει με αναφορές στον Δωρικό αποικισμό της Κρήτης από τους Πελασγούς και την Κάθοδο στην Πελοπόννησο από τη Δωρίδα, επανέρχεται δε στο Μεσσηνιακό Δώριο και την ιστορία της τύφλωσης του Θάμυρι από τις Μούσες, μεταβαίνει έπειτα στην ίδρυση της Ηράκλειας παρά τη θέση της παλαιάς Τραχίνος, καταγράφει τα Ηροδότεια περί του «πολυπλάνητου» του Δωρικού γένους, τελειώνει δε με τις πληροφορίες του Άνδρωνος για την Κρητική αποικία και με του Χάρακος τα προαναφερθέντα. Ένα σχισμένο φύλλο από το αρχέτυπο χειρόγραφο κάνει λειψή την καταγραφή της όλης εξιστόρησης, αλλά η διαδοχή των θεμάτων που ανέφερα είναι βεβαία (V. pp. 251.6 - 254.19 Meineke).

Η Ιστιαιώτις, ή Εστιαιώτις, μια των τεσσάρων βασικών διαμερισμάτων της Θεσσαλίας, έκειτο στα δυτικά-βορειοδυτικά της Χώρας, από την Πίνδο προς τα προσεχή πεδινά.

τοιαύτη δ' οὔσα [sc. η Θεσσαλία] εἰς τέτταρα μέρη διήρητο· ἐκαλεῖτο δὲ τὸ μὲν Φθιωτις, τὸ δὲ Εστιαιωτις, τὸ δὲ Θετταλιωτις, τὸ δὲ Πελασγιωτις. ἔχει δ' ἡ μὲν Φθιωτις τὰ νότια μέρη τὰ παρά τὴν Οἴτην ἀπὸ τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου καὶ Πυλαϊκοῦ μέχρι τῆς Δολοπίας καὶ τῆς Πίνδου διατείνοντα,

πλατυνόμενα δὲ μέχρι Φαρσάλου καὶ τῶν πεδίων τῶν Θετταλικῶν· ἢ δ' Ἐστιαιώτις τὰ ἐσπέρια καὶ τὰ μεταξύ τῆς Πίνδου καὶ τῆς ἄνω Μακεδονίας· τὰ δὲ λοιπὰ οἳ τε ὑπὸ τῆ Ἐστιαιώτιδι νεμόμενοι τὰ πεδία, καλούμενοι δὲ Θετταλιῶται, συνάπτοντες ἤδη τοῖς κάτω Μακεδόσι, καὶ οἳ ἐφεξῆς <Πελασγιῶται> τὰ μέχρι τῆς Μαγνητικῆς παραλίας ἐκπληροῦντες χωρία.

Στράβων Χ, 606.26-607.6 Μ

[προσθέτω το <Πελασγιῶται> δια το προφανές νόημα. *Alii alia* ατυχή και συγχέοντα δοκιμάζουν].

[Cf. Ετυμολογικόν Μέγα s.v. τετραρχία, όπου αναγνωστέον *Ἰστιαιώτιν* αντί του νοσούντος «*Ἀστιῶτιν*»; παρόμοια λάθη στα χειρόγραφα του Στεφάνου Βυζαντίου, *Εθνικά*, s.v. Φθία και Ευστάθιος εις *Ιλιάδα* II 683, p. 320.28; *Ἀρποκρατίων* s.v. τετραρχία· Δημοσθένης *Φιλιππικοῖς* [p. 117.26]. *τεττάρων μερῶν ὄντων τῆς Θετταλίας ἕκαστον μέρος τετράς ἐκαλεῖτο, καθά φησιν Ἑλλάνικος ἐν τοῖς Θετταλικοῖς* [FrGrHist 4F52 Jacoby]· ὄνομα δὲ φησιν εἶναι ταῖς τετράσι Θετταλιῶτιν, Φθιωτιν, Πελασγιῶτιν, Ἐστιαιώτιν. καὶ Ἀριστοτέλης δὲ ἐν τῇ κοινῇ Θετταλῶν πολιτείᾳ [Fr. 113 Rose] ἐπὶ Ἀλεύα τοῦ Πύρρου διηρησθαί φησιν εἰς δ' μοίρας τὴν Θετταλίαν. -].

Ἡ μαρτυρία του Απολλοδώρου (FrGrHist 244F164 Jacoby) περὶ τετραπλῆς διαιρέσεως εἰς «Πελασγιῶτιν, Θεσσαλιῶτιν, Ἰωλκίτιν, Φθιωτιν» δημιουργεῖ πρόβλημα στο καίριο θέμα: απουσιάζει ἡ Ἰστιαιώτις, ἀντ' αὐτῆς δε εμφανίζεται ἡ Ἰωλκίτις, περὶ τὴν Ἰωλκό, που καλύπτεται ἀπὸ τὴν Πελασγιώτιδα. Πιθανότερο εἶναι νὰ ἐμφιλοχωρεῖ σφάλμα στὴν παράδοση τοῦ κειμένου των Σχολίων στα Ἀργοναυτικά του Απολλώνιου του Ροδίου (Γ 1090b), ἀπ' ὅπου προέρχεται ἡ μαρτυρία του Απολλοδώρου.

Ὁ Ἀριστοτέλης ἀνάγει πάντως τὴν τετραπλῆ ἐπίσημο διαίρεση (τετραρχία) τῆς Θεσσαλίας σε αὐτὸν τὸν ἀρχηγέτη των Ἀλευαδῶν, στὴν Θεσσαλικὴ πρωτοϊστορία.

Σοβαρότερο είναι το πρόβλημα με την ανάλυση του Ηροδότου για τους Δωριείς, όπου η Ιστιαιώτις καταγράφεται στη ΒορειοΑνατολική Θεσσαλία, υπό τον Όλυμπο και την Όσσα, αντί της ΒορειοΔυτικής στην Πίνδο.

ιστορέων δὲ εὗρισκε [sc. ο Κροίσος] Λακεδαιμονίους τε καὶ Ἀθηναίους προέχοντας, τοὺς μὲν τοῦ Δωρικοῦ γένεος, τοὺς δὲ τοῦ Ἴωνικοῦ. ταῦτα γὰρ ἦν τὰ προκεκριμένα, ἐόντα τὸ ἀρχαῖον τὸ μὲν Πελασγικόν, τὸ δὲ Ἑλληνικὸν ἔθνος. καὶ τὸ μὲν οὐδαμῆ κω ἐξεχώρησε, τὸ δὲ πολυπλάνητον κάρτα. ἐπὶ μὲν γὰρ Δευκαλίωνος βασιλέος οἴκεε γῆν τὴν Φθιώτιν. ἐπὶ δὲ Δώρου τοῦ Ἑλληνοσ τὴν ὑπὸ τὴν Ὀσσαν τε καὶ τὸν Ὀλυμπον χώραν, καλεομένην δὲ Ἰστιαιώτιν. ἐκ δὲ τῆς Ἰστιαιώτιδος ὡς ἐξανέστη ὑπὸ Καδμείων, οἴκεε ἐν Πίνδῳ Μακεδνὸν καλεόμενον. ἐνθεῦτεν δὲ αὐτίς ἐς τὴν Δρυοπίδα μετέβη, καὶ ἐκ τῆς Δρυοπίδος οὕτως ἐς Πελοπόννησον ἐλθὼν Δωρικὸν ἐκλήθη.

Ηρόδοτος I, 56, 2-3

Ο Ελληνισμός συνίσταται στη Δωρική ουσία. Η σειρά της περιπλάνησης του πολυπλάνητου Δωρικού φυλετικού έθνους είναι εν μέρει αντίστροφη κατά τα αρχικά στάδια της από την περιγραφόμενη υπό του Ηροδότου. (Έχω αναλύσει το θέμα και επικαλεσθεί τη θεμελιώδη μαρτυρία επί του προκειμένου του Εφόρου σε προγενέστερη μελέτη μου). Η συνάφεια των φυλών περί την Πίνδο επίσης υπερβάλλεται σε εξομοίωση του Μακεδονικού με το Δωρικό γένος στον Ηρόδοτο, ο οποίος γενικότερα είναι ασταθέστερος στα παλαιά ιστορικά της Δωρικής κυρίως Ελλάδας από ό,τι στα Ιωνικά θέματα. Αλλά η Ιστιαιώτις υπό την Όσσα και τον Όλυμπο προϋποθέτει μετάθεση του ονόματος (Ιστιαιώτις) της περιοχής από Πίνδου στις ανατολικές οροσειρές της Θεσσαλίας συνοδεύουσα τη μετοικεσία Δωρικών φύλων από δυτικής ορεινής εις ανατολική. Μόνον έτσι μπορούν να σωθούν τα φαινόμενα επί του Ηροδότειου κειμένου. [Μένει και το ενδεχόμενο γεωγραφικού λάθους του

Μικρασιάτη και Αθηνοκεντρικού ιστορικού νησιωτικής νοοτροπίας και θαλαττουργού χαρακτήρος].

Σημαντικό είναι πάντως ότι για τον Ηρόδοτο οι Δωριείς ονομάσθηκαν έτσι με την Κάθοδό τους στην Πελοπόννησο, ενώ πριν εκαλούντο Έλληνες. Εννοεί να συνταιριάζει τα δεδομένα προς την Ομηρική έννοια της Ελλάδος τοποθετουμένης στην Φθιώτιδα. Για αυτό ορίζει αυτήν την περιοχή ως αρχική διαμονή του έθνους, επί Δευκαλίωνος όπως λέγει. Αντιθέτως όμως η Δωρική κατοίκηση στα ορεινά της Φθιώτιδος σημαίνει το πέρασμα (και ίσως ενδιάμεσο σταθμό) από εκεί προς την Δωρίδα Δωριέων, μετατοπιζομένων κατά καιρούς και περιστάσεις από Πίνδου κατά μήκος του ορεινού τόξου του Βοίου (Στράβων).

[Η εξιστόρηση του Διοδώρου (V, 80, 1 – 2) αποτελεί ένα συγκριτιστικό αμάλγαμα διαφόρων απόψεων στερούμενο εσωτερικής λογικής. Από τον Ηρόδοτο λαμβάνεται η καθοριστική παρουσία των Δωριέων στους περί τον Όλυμπο τόπους, συνωδά δε προς τον Άνδρωνα θεωρείται ότι ο Δωρικός αποικισμός της Κρήτης έγινε από αυτήν την Δωρική κατοίκηση υπό τον Όλυμπο, αλλά αλλόκοτα η παρουσία των Αχαιών στην Κρήτη εξηγείται από το ότι ο Δώρος έδωσε αφορμή στους Αχαιούς της Λακωνίας για αυτήν την μετοίκηση από τον Μαλέα. Η πηγή του Διοδώρου εν προκειμένω τυρβάζει περί τερατοειδείς φαντασιώσεις, ή ο Διόδωρος προσπαθεί ανεπιτυχώς να συγκεράσει αντικρουόμενες αφηγήσεις].

Ως προς δε το θεμελιώδες θέμα της σχέσεως Ελληνισμού και Δωρισμού, η πραγματικότητα είναι αντίστροφη από την έννοια του Ηροδότου: δεν παρήχθη το Δωρικό από το Ελληνικό αλλά αντιθέτως το Δωρικό συνέστησε, ουσίωσε και εμόρφωσε τον Ελληνισμό.

Η Ιστιαιώτις, περί τη βόρεια Θεσσαλική Πίνδο, συζυγούσε προς την Δολοπία κατά τον νότιο όγκο του ίδιου όρους. Η περιοχή περί την Τρίκκη αποτελούσε τον πυρήνα της Ιστιαιώτιδος που αρχικά εκκαλείτο Δωρίς, ως αρχέγονη κατοίκηση του έθνους αυτού. Οι Περραιβοί από τους ορεινούς όγκους στη δυτική προέκταση του Ολύμπου προσέβαλαν και κατέλαβαν τη χώρα (μετά την έξοδο των Δωριέων προς τα ανατολικά και τα νότια) όπως και την Ιστιαία στη Βόρειο Εύβοια. Μετακίνηση πιεζόμενων πληθυσμών από την Εύβοια στην ορεινή παραπίνδιο περιοχή (Άνω Θεσσαλία) προς ασφάλεια προκάλεσε ίσως την επικράτηση του νέου ονόματος (Ιστιαιώτις) στην πρώην Δωρίδα. **Τώρα πλέον Δωρίς κυρίως ήταν πλέον η περιοχή στη μεγαλοδύναμο νεύρωση Οίτης, Παρνασσού και Κόρακος.**

Ὁ δ' οὖν ποιητής [*sc.* ο Όμηρος στον Κατάλογο του Β' βιβλίου της Ιλιάδος] μέχρι δεῦρο προελθὼν τῆς Μαγνητικῆς παραλίας ἐπάνεισιν ἐπὶ τὴν ἄνω Θετταλίαν· καὶ γὰρ τὰ παρατείνοντα τῇ Φ[θιώτιδι], ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς Δολοπίας καὶ τῆς Πίνδου, [μέχρι τῆς] κάτω Θετταλίας διέξεισιν·

οἱ δ' εἶχον Τρίκκην καὶ Ἰθώμην κλωμακόεσσαν. [B 729]

ταῦτα τὰ χωρία ἐστὶ μὲν τῆς Ιστιαιώτιδος, ἐκαλεῖτο δ' ὡς φασι, πρότερον Δωρίς· κατασχόντων δὲ τῶν Περραιβῶν αὐτήν, οἱ καὶ τῆς Εὐβοίας τὴν Ιστιαιώτιν κατεστρέψαντο καὶ τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν ἡπειρον ἀνέσπασαν, διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐποικησάντων Ιστιαίων τὴν χώραν ἀπ' ἐκείνων οὕτως ἐκάλεσαν. καλοῦσι δὲ καὶ ταύτην καὶ τὴν Δολοπίαν τὴν ἄνω Θετταλίαν, ἐπ' εὐθείας οὔσα [τῇ ἄνω] Μακεδονία, καθάπερ καὶ τὴν κάτω τῇ κάτω.

Στράβων Θ, 617.7-20

Κατά τον Ηρόδοτο (*v. supra*) οι Καδμείοι εκτόπισαν τους Δωριείς από την Ιστιαιώτιδα (είτε την κανονική παρά την Πίνδο, είτε την υπό του Ηροδότου προχειριζόμενη υπό τὸν Όλυμπο και την Όσσα). Αυτό συνέβη λίγο προ της κυριαρχίας των Περραιβών (Στράβων) στον τόπο. Η κυριαρχία αυτή θα συνέτεινε στην κάθοδο των Βοιωτών από την Άρνη της

Θεσσαλιώτιδας (κύριο κάμπο της Θεσσαλίας και γειτονική προς ανατολάς της Ιστιαιώτιδος) στη Βοιωτία. Μαζί τους επανήλθαν και Καδμείοι αποπεσόντες μετά την άλωση των Θηβών από τους Αργείους. Τότε μετώκισαν και ομαδικότερα οι Δωριείς στη Δωρίδα της εστιακής ορογενετικής συννέυρωσης κατά τον άνω Μόρνο, στις πηγές του. Έτσι ερμηνεύονται εναρμονιστικά Ηρόδοτος, Στράβων και Διόδωρος.

οί δ' Ἐπίγονοι [sc. οι παῖδες των Ἐπτὰ ἐπὶ Θήβας] τὴν στρατείαν [τον Β' Θηβαϊκὸν πόλεμο] ἐπιφανῆ πεπονημένοι μετὰ πολλῶν λαφύρων ἀνέκαμψαν εἰς τὰς πατρίδας. τῶν δὲ Καδμείων τῶν συμφυγόντων εἰς τὸ Τιλφωσσαῖον Τειρεσίας μὲν ἐτελεύτησεν, ὃν θάψαντες λαμπρῶς οἱ Καδμεῖοι τιμαῖς ἰσοθέοις ἐτίμησαν· αὐτοὶ δὲ μεταναστάντες ἐκ τῆς πόλεως ἐπὶ Δωριεῖς ἐστράτευσαν, καὶ μάχῃ νικήσαντες τοὺς ἐγχωρίους ἐκείνους μὲν ἐξέβαλον ἐκ τῶν πατρίδων, αὐτοὶ δ' ἐπὶ τινὰς χρόνους κατοικήσαντες, οἱ μὲν ἐν αὐτῇ κατέμειναν, οἱ δ' ἐπανῆλθον εἰς τὰς Θήβας, Κρέοντος τοῦ Μενοικέως βασιλεύοντος. οἱ δ' ἐκ τῶν πατρίδων ἐξελαθέντες ὕστερόν τισι χρόνοις κατῆλθον εἰς τὴν Δωρίδα καὶ κατώκησαν ἐν Ἐρινεῶ καὶ Κυτινίῳ καὶ Βοιῶ.

Διόδωρος, IV, 67, 1

Προ των χρόνων αυτών των εκτοπίσεων και μετατοπίσεων (πίεσεων ομάδων επί του τόπου άλλων προς εγκατάσταση, συνήθως ρωμαλεωτέρων και υποπολιτισμικότερων επί ραθυμοτέρων και καταστατικωτέρων), οι Βοιωτοί είχαν κατέλθει από την Πίνδο (τα ορεινά εκατέρωθεν της κορυφογραμμής ανατολικότερα και δυτικότερα) στην παρά την Ιστιαιωτίδα πεδινή Θεσσαλιώτιδα (έσω Θεσσαλικό πεδίο), με επίκεντρο την Άρνη:

πρὸ δὲ τούτων τῶν χρόνων Βοιωτὸς ὁ Ἄρνης καὶ Ποσειδῶνος καταντήσας εἰς τὴν τότε μὲν Αἰολίδα, νῦν δὲ Θετταλίαν καλουμένην, τοὺς μεθ' ἑαυτοῦ Βοιωτοὺς ἠνόμασε.

Διόδωρος IV, 67, 2

(αμέσως εν συνεχεία του προαναφερθέντος χωρίου)

Η ακολουθούσα προϊστορία στον Διόδωρο αναγράφει μυθικές περιπέτειες έκπτωσης από τους Αιολίδες της Θεσσαλίας, μετάβασης στην Ιταλία και επιστροφής. Η μυθολογούμενη πραγματικότητα είναι η ΙλλυριοΗπειρωτική συνάφεια των Βοιωτών όπως και των Δωριέων και των Θεσσαλών, καταγωγής από την Πίνδο.

***

Τα τρία πολίσματα της Δωρίδας που αναφέρει ο Διόδωρος (Βοϊόν, Κυτίνιον και Ερινεός) υποστηρίζονται από μια παράδοση Δωρικής Τριάδας (συνερμηνευομένου έτσι και του Ομηρικού όρου «Τριχάϊκες Δωριεῖς», και κατά τις τρεις φυλές της Σπάρτης). Cf. Κόνων Fr.Gr.Hist. 26F1 (XXVII). Την αντίληψη της Δωρικής Τριπόλεως εξέθεσε ο Άνδρων εξ Αλικαρνασού, Fr.Gr.Hist. 10F16a Jacoby, αλλά η σπουδαιότερη ιστοριογραφική παράδοση δεν την αποδέχθηκε, όπως μαρτυρεί ο Στράβων:

τούς μὲν οὖν Ἐτεόκρητας καὶ τούς Κύδωνας [ομιλεῖ περὶ τῆς εθνογραφικῆς – φυλετικῆς σύστασης τῆς Κρήτης κατὰ τὸν Ὅμηρον, Ὀδύσεια, τ, 175-7] αὐτόχθονας ὑπάρξαι εἰκός, τούς δὲ λοιπούς ἐπήλυδας, οὓς ἐκ Θετταλίας φησὶν ἐλθεῖν Ἄνδρων τῆς Δωρίδος μὲν πρότερον, νῦν δὲ Ἐστιαιώτιδος λεγομένης· ἐξ ἧς ὠρμήθησαν, ὡς φησιν, οἱ περὶ τὸν Παρνασσὸν οἰκήσαντες Δωριεῖς καὶ ἔκτισαν τὴν τε Ἐρινεὸν καὶ Βοῖον καὶ Κυτίνιον, ἀφ' οὗ καὶ τριχάϊκες ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ λέγονται. οὐ πάνυ δὲ τὸν τοῦ Ἄνδρωνος λόγον ἀποδέχονται, τὴν μὲν τετράπολιν Δωρίδα, τρίπολιν ἀποφαίνοντος, τὴν δὲ μητρόπολιν τῶν Δωριέων ἄποικον Θετταλῶν· τριχάϊκας δὲ δέχονται ἦτοι ἀπὸ τῆς τριλοφίας ἢ ἀπὸ τοῦ τριχίνους εἶναι τοὺς λόφους.

(Στράβων, X 475-6C, p. 396 Kramer = Ἄνδρων FrGrHist 10F16a Jacoby)

(Δια τον εκ Θεσσαλίας Δωρικό αποικισμό της Κρήτης cf. και Στέφανο Βυζάντιο, *Εθνικά*, s.v. *Δώριον*: ...καὶ οἱ Κρήτες Δωριεῖς ἐκαλοῦντο· "Δωριέες τε τριχάϊκες δῖοι τε Πελασγοί". *περὶ ὧν ἱστορεῖ Ἄνδρων, Κρητὸς ἐν τῇ νήσῳ βασιλεύοντος Τέκταφον τὸν Δώρου τοῦ Ἑλληνοσ ὀρμήσαντα ἐκ τῆς ἐν Θετταλίᾳ τότε μὲν Δωρίδος νῦν δὲ Ἰστιαιώτιδος καλουμένης ἀφικέσθαι εἰς Κρήτην μετὰ Δωριέων τε καὶ Ἀχαιῶν καὶ Πελασγῶν τῶν οὐκ ἀπαράντων εἰς Τυρρηγίαν* (Fr.Gr.Hist. 10F16b Jacoby).

Ο Στράβων, ακολουθώντας την κύρια ιστοριοδιφική παράδοση, επικρίνει τον Άνδρωνα επί των δύο καίριων σημείων. Πρώτον η Δωρίς δεν ήταν τριπολίτις αλλά τετράπολις, ούτε το σταθερό κατηγορημα «τριχάϊκες» αποδίδεται στους Δωριείς λόγω της τριμερούς κατοίκησής τους στην Δωρίδα. (Για την αληθή έννοια του «τριχάϊκες» δείτε την προηγούμενη μελέτη μου και προγενέστερη έρευνα). Δεύτερον, στη Δωρίδα ο κύριος αριθμός των Δωριέων δεν έφθασαν από τη (ανατολική, υπό τον Όλυμπο και Όσσα) Θεσσαλία, αλλά από την Πίνδο. Τούτο μαρτυρείται πασίδηλα και από την ονομασία του τέταρτου πολισματος της Δωρικής τετραπόλεως που ήταν ακριβώς Πίνδος.

Η γνώμη περί τριπολίτιδος Δωρίδας ανέρχεται στον Θουκυδίδη: ...καὶ Φωκέων στρατευσάντων (458-457 π.Χ.) ἐς Δωριᾶς τὴν Λακεδαιμονίων μητρόπολιν, Βοιὸν καὶ Κυτίνιον καὶ Ἐρινεόν, καὶ ἐλόντων ἐν τῶν πολισμάτων τούτων κ.τ.λ. (I, 107, 2). [Το ίδιο ο Διόδωρος, για τα ίδια γεγονότα, XI, 79, 4-5. Cf. IV, 67, 1). Η ανακρίβεια της πηγής του Διοδώρου εν προκειμένω είναι καταφανής: ...πόλεις τρεῖς, Κυτίνιον καὶ Βοιὸν καὶ Ἐρινεόν, κειμέναις ὑπὸ τὸν λόφον τὸν ὀνομαζόμενον Παρνασσόν (!). Ο Θουκυδίδης ομιλεί για κατάληψη ενός πολισματος, ο Διόδωρος γενικεύει «κατέσχον αὐτῶν [sc. τῶν Δωριέων] τὰς πόλεις» (βία χειρωσάμενοι τοὺς Δωριεῖς).

Αλλά η περιγραφή του Στράβωνα είναι σαφής και αναντίρρητη.

Τοῖς δὲ Λοκροῖς τοῖς μὲν ἐσπερίοις συνεχεῖς εἰσιν Αἰτωλοί, τοῖς δ' Ἐπικνημιδίοις Αἰνιᾶνες <συνεχεῖς> [δεν χρειάζεται η προσθήκη αλλά την

αφήνω προς σαφήνισιν] οί τήν Οἴτην ἔχοντες, καὶ μέσοι Δωριεῖς. οὗτοι μὲν οὖν εἰσιν οἱ τήν τετραπόλιν οἰκήσαντες, ἣν φασιν εἶναι μητρόπολιν τῶν ἀπάντων Δωριέων, πόλεις δ' ἔσχον Ἐρινεὸν, Βοῖον, Πίνδον, Κυτίνιον· ὑπέρεται δ' ἡ Πίνδος τοῦ Ἐρινεοῦ, παραρρεῖ δ' αὐτὴν ὁμώνυμος ποταμός, ἐμβάλλων εἰς τὸν Κηφισσὸν οὐ πολὺ τῆς Λιλαίας ἄπωθεν· τινὲς δ' Ἀκύφαντα λέγουσι τὴν Πίνδον. τούτων ὁ βασιλεὺς Αἰγίμιος, ἐκπεσὼν τῆς ἀρχῆς, κατήχθη πάλιν, ὡς ἱστοροῦσιν, ὑφ' Ἡρακλέους· ἀπεμνημόνευσεν οὖν αὐτῶ τὴν χάριν τελευτήσαντι περὶ τὴν Οἴτην· ἄλλον γὰρ εἰσεποιήσατο τὸν πρεσβύτατον τῶν ἐκείνου παίδων, καὶ διεδέξατο ἐκεῖνος τὴν ἀρχὴν καὶ οἱ ἀπόγονοι. ἐντεῦθεν ὀρμηθεῖσι τοῖς Ἡρακλείδαις ὑπῆρξεν ἡ εἰς Πελοπόννησον κάθοδος.

Στράβων, Θ, 4, 10, 600.19-601.3 Meineke

(Δωρική τετράπολις, Στράβων Θ, 588.6; Θ, 599.11)

Ο Ηρακλής και το Ιερόν της Πυράς έρχεται σε άμεση γεωγραφική και θρησκευολογική και ιστορική σχέση προς τους Δωριεῖς.

Το δίδυμο Ερινεός - Πίνδος αναφέρεται ήδη από τον Ηρόδοτο (VIII, 43): [τὸ Δωρικὸν ἔθνος τῆς Πελοποννήσου] **ἐξ Ἐρινεοῦ τε καὶ Πίνδου καὶ τῆς Δρυοπίδος ὕστατα ὀρμηθέντες**. [Για την Δρυοπίδα = Δωρίδα έγραψα στην προηγούμενη μελέτη].

Πόλισμα Πίνδος καταγράφεται και από τον Plinius, Naturalis Historia IV, 28: Doris deinde [μετά τη Λοκρίδα και τους Μαλιεῖς], in qua +Sparthos+, Erineon, Boion, Pindus, Cytinum. Doridis a tergo mons Oeta est. **Ακριβώς στην πλάτη της Δωρίδος κείται η Οίτη, στα νότια υψώματα και στις νότιες κλιτεῖς της οποίας, κάτω από το Ιερό του Ηρακλέους, βλέποντας Βαρδούσια και Γκιώνα, πάλλει η καρδιά του Δωρικού στη λεκάνη της Μεγάλης ορογενετικής Νεύρωσης.**

Πέραν της θεμελιώδους τετραπόλεως, προστέθηκαν κατά καιρούς υστερότερα άλλα πολίσματα εκ των περιχώρων κατά την κυμαινόμενη επιρροή των Δωριέων της Δωρίδος. Το αδιευκρίνιστο "Sparthis" (Sparthos)

υποδεικνύει Σπαρτούς ή Σπάρτη (Σπάρθοι (?) = Σπαρτοί). Τα Σχόλια στον Πίνδαρο μνημονεύουν έξι πολίσματα, με τους μητροπολιτικούς Δωριείς καταγόμενους από την Πίνδο (πόλισμα), μια “πόλη” από την τετράπολι στην Περραιβία (την πρώην Δωρίδα της Πίνδου).

οί Δωριεῖς οἰκοῦντες πρότερον τὴν Πίνδον οὔσαν μίαν τῆς τετραπόλεως τῆς ἐν Περραιβίᾳ ἀφικνοῦνται εἰς τὴν μεταξὺ Οἴτης καὶ Παρνασοῦ Δωρίδα ἐξάπολιν οὔσαν· ἐστὶ δὲ Ἐρινεόν, Κύτινον, Βοῖον, Λίλαιον, Κάρφαια, Δρυόπη· ἐκ δὲ τούτων σὺν τοῖς Ἡρακλείδαις εἰς Λακεδαίμονα κατέρχονται.

Σχόλια εις Πινδάρου Πυθιονίκους I, 121c

[vol. II p. 21.11-16 Drachmann]

Περραιβία είναι η Δωρίδα στην Πίνδο, ονομασθείσα έτσι μετά τη μετοίκηση των Περραιβίων εκεί και τη μετατόπιση των Δωριέων στη Δωρίδα. Πέρα από τις χαλαρές διατυπώσεις (οι Δωριείς της Δωρίδος κατήλθαν μόνο από ένα πόλισμα της προβαλλομένης από την Δωρίδα Περραιβικής τετραπόλεως – η Κάθοδος των Δωριέων στην Πελοπόννησο είναι Κάθοδος των Ηρακλειδών στην Λακεδαίμονα) ενδιαφέροντα συμπεράσματα συνάγονται από το Σχόλιο. Δύο από τα ονόματα των πολισμάτων της Δωρίδας παραπέμπουν αφενός στον μέγα ορεινό όγκο του τόξου από Πίνδου μέχρι Παρνασσού και Οίτης που ο Στράβων αποκαλεί Βοῖον (πόλισμα Βοῖον), αφετέρου στην Πίνδο την ίδια (πόλισμα Πίνδος), αρχέγονη έδρα των Δωριέων. Δύο άλλα από τα ονόματα πόλεων στην εξάπολη της Δωρίδας κατά τον Σχολιαστή στον Πίνδαρο ανήκουν σε παρακείμενες Φωκική και Λοκρική πόλεις που κατά κάποια περίοδο ίσως είχαν περιέλθει υπό την επεκτατική επιρροή των Δωριέων: Λίλαιον είναι η Λιλαία παρά τις πηγές του Βοιωτικού Κηφισσού και με Κάρφαια υπονοείται η Σκάρφη ή Σκάρφεια της Επικνημιδίου Λοκρίδος, αμφότερες περί την πεδιάδα του άνω Κηφισσού (Μπράλλος-Γραβιά).

Απομένει λοιπόν (εξαιρουμένων των δύο επικτήτων) η πυρηνική τετράπολις της Δωρίδας. Μεταξύ αυτών των τεσσάρων, Δρυόπη είναι η κύρια κατοίκηση των Δρυόπων όταν ίσχυαν στη χώρα ονομαζόμενη τότε Δρυοπίδα. **Εφόσον οι τρεις γνωστότερες ιστορικά πόλεις είναι οι ίδιες στους δυο καταλόγους, του Στράβωνα και των Σχολίων, η Δρυόπη του ενός ταυτίζεται με την Πίνδο του ετέρου, η κύρια των Δρυόπων προς την κύρια των Δωριέων (ορέστερη υπερκείμενη της πρωτεύουσας Ερινεού του Τυρταίου).**

Ο Αισχίνης αναφέρει ως ενδεικτικές πολίχνες των Δωριέων στην κλασσική εποχή (σε αντιδιαστολή προς τη μεγασθενή κατ' εξοχήν Δωρική Σπάρτη) Δώριον και Κυτίνιον.

...καὶ τούτων [sc. τῶν Ἀμφικτυονικῶν ἔθνῶν] ἔδειξα ἕκαστόν <τε τὸ> ἔθνος ἰσόψηφον γιγνόμενον, τὸ μέγιστον τῶ ἔλαχίστῳ, <καὶ> τὸν ἦκοντα ἐκ Δωρίου καὶ Κυτινίου ἴσον δυνάμενον Λακεδαιμονίοις, δύο γὰρ ψήφους ἕκαστον φέρειν ἔθνος κ.τ.λ. (Αἰσχίνης, Περὶ τῆς Παραπρεσβείας, 116). Τα Σχόλια *ad loc.* σημειώνουν: τὸ δὲ Δώριον καὶ Κυτινιον καὶ Ἐρινεὸν πολισμοὶ τῆς ἐν Θετταλίᾳ Δωρίδος. Συμφωνοῦν μετὰ τὰ αναφερόμενα ἀπὸ τὰ Σχόλια τοῦ Πινδάρου τὸν Πρῶτο Πυθιονικοῦ ὅτι τὰ τῶν Δωριέων τῶν ἀρχέγονη καὶ τῆς τελικῆς προ τῆς Καθόδου διαμονῆς τῶν ἐν τῇ Πίνδῳ καὶ ἐν τῇ Δωρίδῳ εἶναι ταυτόσημα καὶ ἀνάλογα (μέχρι τετραπόλεως ἐκεῖ καὶ ἐδῶ). Θεσσαλία στὸν Σχολιαστὴ τοῦ Αἰσχίνη εἶναι ἡ Ἰστιαιώτις ποῦ προδιέγραψα. Ἡ, πιθανώτερον, Θεσσαλία στὸν Σχολιαστὴ ἐννοεῖται χαλαρὰ καὶ ευρῶς περιλαμβάνουσα καὶ τοὺς τόπους στὶς νότιες κλιτύς τῆς Οἴτης, κατ' ἐπέκταση καὶ τὴν Δωρίδα οριακά. Τοῦ ἄλλως ἀδήλωτο Δώριον ταυτίζεται εἴτε μετὰ τὸ Βοῖον εἴτε μετὰ τὴν Πίνδο, ἀν ὁ Σχολιαστὴς εἶναι ἀκριβής, ὁπότε ἀπὸ τῆς τετράπολης πρέπει νὰ αφαιρέσουμε ὡς υποψήφια ταύτισης Κυτίνιον καὶ Ερινεό.

Κυτίνιον ἦταν ἡ σημαντικότερη πόλις τῆς Δωρίδας κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους. Ὄταν ἡ Σπάρτη στέλνει στρατιὰ (φθινόπωρο 426

π.Χ.) υπό τον Ευρύλοχο εναντίον της Ναυπάκτου εις απάντηση του καταστροφικού εγχειρήματος του Αθηναίου στρατηγού Δημοσθένη προς καθυπόταξη των Αιτωλών τη παρακινήσει των Μεσσηνίων της Ναυπάκτου (δείτε την προηγούμενη μελέτη μου), ο στρατός μαζεύεται στους Δελφούς, η δε πορεία αρχίζει από την Αμφισσα προς τη Ναύπακτο από τα ορεινά περάσματα υπεράνω της Αμφισσας προς Λιδωρίκι και εξής, κατά την τωρινή οδό δια της ενδοχώρας, με καταβάσεις για την υποταγή των παραθαλάσσιων πόλεων:

ὥστε σφίσι πέμψαι στρατιὰν ἐπὶ Ναύπακτον διὰ τὴν τῶν Ἀθηναίων ἐπαγωγὴν. καὶ ἐξέπεμψαν Λακεδαιμόνιοι περὶ τὸ φθινόπωρον τρισχιλίους ὀπλίτας τῶν ξυμμάχων. τούτων ἦσαν πεντακόσιοι ἐξ Ἡρακλείας, τῆς ἐν Τραχῖνι πόλεως τότε νεοκτίστου οὔσης· Σπαρτιάτης δ' ἦρχεν Εὐρύλοχος τῆς στρατιᾶς, καὶ ξυνηκολούθουν αὐτῷ Μακάριος καὶ Μενεδάϊος οἱ Σπαρτιάται. ξυλλεγέντος δὲ τοῦ στρατεύματος ἐς Δελφούς ἐπεκηρυκεύετο Εὐρύλοχος Λοκροῖς τοῖς Ὀζόλαις· διὰ τούτων γὰρ ἡ ὁδὸς ἦν ἐς Ναύπακτον, καὶ ἅμα τῶν Ἀθηναίων ἐβούλετο ἀποστῆσαι αὐτούς. ξυνέπρασσον δὲ μάλιστα αὐτῷ τῶν Λοκρῶν Ἀμφισσῆς διὰ τὸ τῶν Φωκέων ἔχθος δεδιότες· καὶ αὐτοὶ πρῶτοι δόντες ὀμήρους καὶ τοὺς ἄλλους ἔπεισαν δοῦναι φοβουμένους τὸν ἐπιόντα στρατόν, πρῶτον μὲν οὖν τοὺς ὀμόρους αὐτοῖς Μυανέας (ταύτη γὰρ δυσσεβολώτατος ἢ Λοκρίς) ... ἐπειδὴ δὲ παρεσκευάστο πάντα καὶ τοὺς ὀμήρους κατέθετο ἐς Κυτίνιον τὸ Δωρικόν, ἐχώρει τῷ στρατῷ ἐπὶ τὴν Ναύπακτον διὰ τῶν Λοκρῶν.

Θουκυδίδης, III, 100, 1-102, 1

[Ἡ Μυωνία περιγράφεται καλά ἀπὸ τον Πausανία: τούτων δὲ τῶν Λοκρῶν τοσαῖδε ἄλλαι πόλεις εἰσίν, ἄνω μὲν ὑπὲρ Ἀμφίσσης πρὸς ἠπειρον Μυωνία, σταδίοις ἀπωτέρω τριάκοντα Ἀμφίσσης· οὗτοι καὶ τῷ Διῖ ἐν Ὀλυμπίᾳ εἰσιν οἱ ἀναθέντες Μυᾶνες τὴν ἀσπίδα [cf. Πausανίας VI, 19, 4-5]. κεῖται δὲ τὸ πόλισμα ἐπὶ ὑψηλοῦ, καὶ σφισιν ἄλσος καὶ βωμὸς θεῶν

Μειλιχίων ἐστί. ... οὗτοι μὲν δὴ ὑπεροικοῦσιν Ἀμφίσσης· ἐπὶ θαλάσσης δὲ Οἰάνθεια etc. Πausανίας Χ, 38, 8-9].

Πριν αρχίσουν οι επιχειρήσεις του Ευρύλοχου με την εκκίνηση της στρατιάς από Δελφών δι' Αμφίσσης εις Μυωνέας και εκείθεν από τα ορεινά περάσματα στο Λιδωρικό προς Ναύπακτο, ο Ευρύλοχος φυλάσσει τους Ομήρους που απαίτησε για ασφάλεια διέλευσης από τους Λοκρούς Οζόλες στο Δωρικό Κυτίνιο, στα όρια του πεδίου Γραβιά – Μπράλλος. Η διαδρομή των ομήρων χρησιμοποίησε την οδό από Αμφίσσης προς τον άνω ρου του Βοιωτικού Κηφισσού επί της σελλάδας μεταξύ Παρνασσού και Γκιώνας (μεταξύ ΝΑ και ΒΔ Παρνασσού κατά την αρχαία ορεογραφία), ακολουθώντας τον σημερινό γενικά δρόμο.

Και πάλι όταν ο Φίλιππος κατήρχετο εναντίον των Θηβών το 339/8 π.Χ. κατέλαβε την Ελάτεια (την κύρια Φωκική πόλη-κλειδί για την προέλαση κατά μήκος του Κηφισσού προς Βοιωτία) και το Κυτίνιο της Δωρίδας (για έλεγχο των περασμάτων προς Δελφούς-Άμφισσα, Λοκρίδα και Αιτωλία. (Φιλόχορος Fr.Gr.Hist. 328F56a-b Jacoby).

Το Κυτίνιον συνεπώς, ως η σημαντικώτερη πόλη της Δωρίδας των κλασσικών χρόνων (σε αντιπαραβολή προς τον πρωτεύοντα Ερινεό της πρωτοαρχαϊκής εποχής που αναφέρει ιδιαίτερα και χαρακτηριστικά Δωρικότητας ο Τυρταίος) κείται χαμηλότερα στους λόφους κατά τα ορεινά κράσπεδα της πεδινής χώρας Μπράλλου – Γραβιάς, ενώ ο ανεμόεις Ερινεός υψηλότερα στα προβούνια των επικείμενων μεγάλων ορέων.

Πίνδος και Ερινεός αποτελούν δυάδα, της πρώτης πολίχνης υπερκείμενης της δεύτερης. Γεωγραφικό χαρακτηριστικό ο ρους ποταμού ονομαζομένου Πίνδου και αυτού εμβάλλοντος στον Κηφισσό «οὐ πολυ τῆς Λιλαίας ἄπωθεν», όπου και οι πηγές του.

Η υδρολογική κορυφογραμμή με κατεύθυνση Βορρά-Νότου από το ύψωμα (1804 m) αμέσως ανατολικά του Ιερού της Πυράς του Ηρακλέους,

στη Μακρούραχη (1693 m), το Πυργάκι (1576 m), στα υψώματα (1408 m) μεταξύ Πανουργιά και Καλοσκοπής και εκείθεν στον Βραΐλα (2080 m) της Γκιώνας, αποτελεί τη Σελλάδα που συνδέει την Οίτη (Πύργος 2151 m και Γρεβενό 2114 m) με την Γκιώνα (Πυραμίδα 2508 m). Η υδρογραμμή χωρίζει τις λεκάνες απορροής αντίστοιχα του Μόρνου δυτικά και του Κηφισού ανατολικά.

Δυο ρέμματα βαίνουν στην ανατολική πλευρά της υδρογραμμής εκβάλλοντα στον Κηφισό παρά την Λιλαία, κοντά στο Πολύδροσο: ο Αποστολιάς και ο Κανιανίτης. Σημαντικότερος ο Αποστολιάς αντιστοιχεί στην αρχαία Πίνδο. Διέρχεται πλησίον (~ 3 km) της οχυρωμένης ακρόπολης σε απόκρημνο ύψωμα παρά το Οινοχώρι. Αυτή ταυτίζεται προς τη Δρυόπη των Δρυόπων = Πίνδο των Δωριέων. Δάση δρυών εμφιλοχωρούν ακόμη σήμερα.

Χαμηλότερα, στα Καστέλια, άλλη οχύρωση υποδηλώνει τη θέση Ερινεός. Το όνομα, με μακρόν -ι-, (αγριόσυκο, κλάδος αγριοσυκιάς) κατακυρώνει την αδρότερη διάσταση του ορεισίβιου τρόπου. Το Κυτίνιο ίσως ταυτίζεται επγραφικά προς ερείπια στο Παλαιοχώρι, αριστερά του ποταμού Αποστολιά-Πίνδου, παρά τον Μπράλλο, στην είσοδο του υψιπέδου από την ορεινή γραμμή Καλλιδρόμου-Οίτης, κατά τη φυσική οδό από τις Θερμοπύλες προς νότο. Ο στενός Δωρικός ποδεών του Ηροδότου από τον οποίο διήλθε η στρατιά του Ξέρξη πριν εισέλθει στη Φωκίδα κατά τη μετάβασή της προς Αθήνα το 480 π.Χ., είναι ακριβώς αυτή η πεδινή ζώνη στις νότιες παρυφές του Καλλιδρόμου. Η νευραλγική του σημασία προς έλεγχο των οδών δικαιολογεί την ασφάλεια των Λοκρών ομήρων το 526 π.Χ. και την εξασφάλισή του από τον Φίλιππο στην επέλασή του κατά της Ελλάδος.

Απομένει το Βοίον. Ταιριάζει να ταυτίζεται με το Δώριον του Αισχίνη.

Όνομα του ορεινού όγκου Βοίων, με χαρακτηριστική εστία, την ορεινή δίνη στον άνω ρου και παρά τις πηγές του Μόρνου. Στο σημείο που οι Δωριείς ανεγνώρισαν την ουσία της ορεινότητας στην Πίνδο ευρίσκεται το Βοίον, στην Καστριώτισσα, όπου ερείπια αρχαίας κλασσικής οχύρωσης.

Από εκεί η θέα των Βαρδουσίων βιωματικά ταυτίζεται με τη θέα του Ταϋγέτου από την ακρόπολη της Σπάρτης. Κατέχουμε ζωντανή τη φυσική έκφραση του Δωρικού βιώματος φανερούμενη τώρα όπως και τότε, νυν και αεί.

16 Μαρτίου 2016